

8 INTAKTNA STIJENA

U inženjerstvu se stijene dijele u 2 grupe.

Intaktna stijena je stijena koja nema diskontinuitete, kao što su pukotine ili plohe slojevitosti; sinonim **materijal stijene**. **Stijenska masa** je masa stijene isprekidana diskontinuitetima, sastoji se od odvojenih blokova koji imaju svojstva intaktne stijene.

Između ove dvije grupe stijena postoje značajne razlike u inženjerskim svojstvima.

Slučajevi kada su važna svojstva intaktne stijene:

- predviđanje veličine i brzine deformacije otvora u stijeni koja je pod velikim naprezanjem i jako je elastična;
- učinak strojeva za bušenje tunela ovisi o mineralnom sastavu, teksturi, veličini zrna i folijaciji intaktnog uzorka;
- čvrstoća i elastičnost intaktne stijene koriste se u projektiranju brana i tunela, jer su deformacija i značajke sloma korisne za projektiranje i ponašanje građevine pod pritiskom;
- je li potrebno i nakon koliko vremena zaštititi svježe otkrivenu površinu stijene da bi se spriječilo njezino kalanje (cijepanje).

ČVRSTOĆA STIJENE

Čvrstoća intaktne stijene ovisi o čvrstoći mineralnih komponenti i načinu na koji su one vezane – uklještenjem ili cementom. **Čvrstoća stijenske mase** odnosi se na masu raspucane stijene i uveliko ovisi o oslabljenim pukotinama.

Čvrstoća je osnovno kvantitativno inženjersko svojstvo uzroka stijene; to je veličina naprezanja u trenutku sloma.

Slom stijene se događa prilikom smicanja; tijekom laboratorijskih pokusa na uzorak se nanosi tlačno naprezanje što rezultira posmičnim slomom po kosoj plohi.

Tlačna čvrstoća nije jedinstvena vrijednost nekog uzroka, već je izravno proporcionalna ograničavajućim pritiscima i brzini nanošenja opterećenja.

Tlačna čvrstoća većine stijena > inženjerskog naprezanja; izuzetak predstavljaju slabe gline i bilo koja jako trošna ili gusto raspucana stijena. (UCS betona=40 N/mm²=40 MPa)

Svojstva čvrstoće stijena

stijena	suha gustoća (t/m ³)	porozitet (%)	raspon UCS-a (MPa)	srednji UCS (MPa)	saturirani UCS (MPa)	modul elastičnosti (GPa)	vlačna čvrstoća (MPa)	posmična čvrstoća (MPa)	kut trenja (°)
granit	2.7	1	50-350	200		75	15	35	55
bazalt	2.9	2	100-350	250		90	15	40	50
grauvaka	2.6	3	100-200	180	160	60	15	30	45
pješčenjak (kreda)	2.2	12	30-100	70	50	30	5	15	45
pješčenjak (trijas)	1.9	25	5-40	20	10	4	1	4	40
vapnenac (kreda)	2.6	3	50-150	100	90	60	10	30	35
vapnenac (jura)	2.3	15	15-70	25	15	15	2	5	35
kreda	1.8	30	5-30	15	5	6	0.3	3	25
muljnjak (kreda)	2.3	10	10-50	40	20	10	1		30
šejl (kreda)	2.3	15	5-30	20	5	2	0.5		25
prekonsolidira glina	1.8	30	1-4	2		0.2	0.2	0.7	20
ugljen	1.4	10	2-100	30		10	2		
gips	2.2	5	20-30	25		20	1		30
sol	2.1	5	5-20	12		5			
hornfels	2.7	1	200-350	250		80			40
mramor	2.6	1	60-200	100		60	10	32	35
gnajs	2.7	1	50-200	150		45	10	30	30
škrljavac	2.7	1	20-100	60		20	2		25
slejt	2.7	1	20-250	90		30	10		25

Sve se vrijednosti u tablici tipične su za Veliku Britaniju i istočni SAD, a odnose se na intaktnu stijenu koja nije oslabljena trošenjem. Vrijednosti koje nisu navedene indiciraju ekstremne varijacije ovisno o orijentaciji i sl., ili su nedostajali odgovarajući podaci. Vrijednosti ϕ su za intaktnu stijenu, pri čemu nisu uzete u obzir frakture. Sedimentne stijene postaju jače što su starije, a također i uslijed tektonskih naprezanja. Većina stijena slične starosti jača je u područjima koja se deformiraju na granicama ploča, kao što su Alpe u Europi i u zapadnoj Americi.

Neograničena tlačna čvrstoća (q_u , UCS)

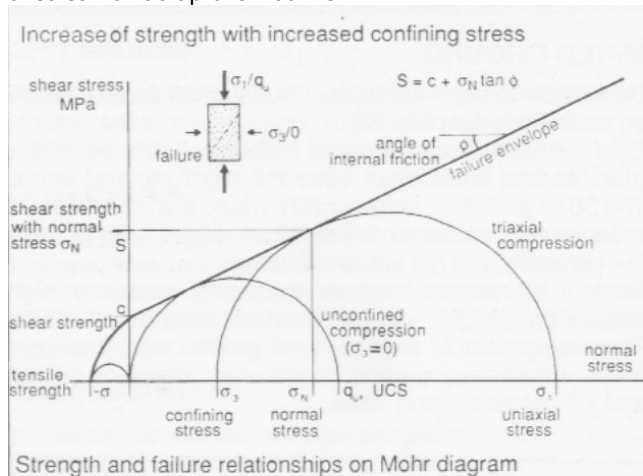
Tlačna čvrstoća bez ograničenja je **jednoosna** ili **neograničena tlačna čvrstoća** (eng. UCS = uniaxial/unconfined compressive strength).

UCS suhe stijene je norma za definiranje čvrstoće stijene. Uveliko ovisi o porozitetu, a time i o suhoj gustoći.

Većina magmatskih stijena ima porozitet <1%, UCS>200 MPa. Sedimentne stijene s gustoćom <2.3 t/m³ uglavnom imaju UCS<70 MPa.

UCS raste sa starosti stijene kod većine sedimentnih stijena i to zbog povećanja stupnja litifikacije i smanjivanja poroziteta.

Prosječne vrijednosti jednoosne čvrstoće određene vrste stijene ne mogu se izravno primijeniti u inženjerstvu, ali rasponi jednoosne tlačne čvrstoće za pojedine vrste stijena su važni jer daju uvid u to koja su detaljnija istraživanja potrebna, tj. koji pokusi. Srednje ili tipične vrijednosti treba uzeti samo kao aproksimativne.

UTJECAJ VODE

Prisustvo vode i bilo koje povećanje pornog tlaka značajno reducira čvrstoću stijene.

Voda prekida veze među mineralima i omogućava slom glinenog cementa u nekim sedimentnim stijenama.

Porni tlak vode djeluje u suprotnom smjeru od ograničavajućeg napreznja, što umanjuje efektivno normalno napreznja u stanju troosnog napreznja; a time reducira ograničavajuću posmičnu čvrstoću. Ovo je važno kod glina i tala. Saturacija neznatno reducira ϕ i jako reducira prividnu koheziju.

Voda značajno reducira čvrstoću slabih, poroznih sedimentnih stijena, ali ima minimalni utjecaj na jake stijene s malim porozitetom.

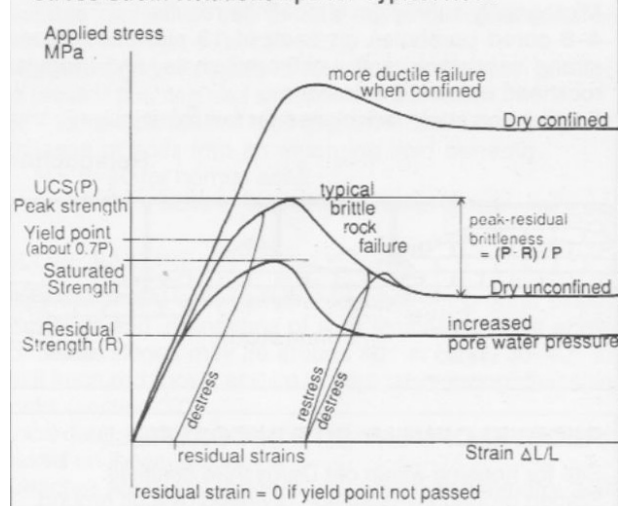
Vlačna čvrstoća (T_o , S_t)

Rijetko se mjeri; vlačno napreznja se rijetko izravno nanosi. U pravilu iznosi oko UCS/20 do UCS/8 za stijene.

Čvrstoća svijanja povezana je s vlačnom čvrstoćom na vanjskoj plohi, te ju nije jednostavno izmjeriti ili definirati.

Elastične pločice tinjca slejtu daju visoku čvrstoću svijanja.

Stress Strain Relationships for Typical Rock

POSMIČNA ČVRSTOĆA STIJENA

Može ju se rastaviti na dvije komponente:

- koheziju (i vlačnu čvrstoću) uslijed uklještenja
- unutarnje trenje, koje se povećava zbog ograničenog opterećenja

Ograničena troosna čvrstoća

Općenito se može reći da je čvrstoća stijene veća ako postoji ograničenje u podzemlju i to do vrijednosti koje značajno premašuju inženjersko opterećenje.

Troosno ispitivanje odnosi se na posmičnu čvrstoću pri normalnom napreznju. Rijetko se mjeri u stijenama (ali je važna za tla).

Posmična čvrstoća (S_i , S_s)

Otpor na izravno smicanje kada nije ograničeno.

Najopćenitiji odnos je: $UCS = 2S_s \tan(45 + \phi/2)$.

S_s varira od UCS/6 za jake stijene do UCS/2 za meke gline.

Vršna čvrstoća postignuta pri inicijalnom smicanju smanjuje se na rezidualnu čvrstoću po posmičnoj plohi; ne postoji prihvaćena mjera krstosti stijene (smanjenje čvrstoće nakon postizanja vršne čvrstoće).

Kut unutarnjeg trenja ϕ

Odnosi se na ograničenu posmičnu čvrstoću pri normalnom opterećenju, i to prema Coulombovoj jednadžbi: $s = c + \sigma_n \tan \phi$ što znači:

- posmična čvrstoća = kohezija + normalno napreznja $\times \tan \phi$

Posmična čvrstoća tala izjednačava se s kohezijom (c).

DEFORMACIJA STIJENE

Podaci o deformaciji uzorka iz pokusa ispitivanja čvrstoće koriste se za računanje **statičkih modula elastičnosti** intaktne stijene.

Moduli elastičnosti (E)

Porast povećanja napreznja po povećanju deformacije, pa je stoga izravno povezana sa čvrstoćom. Poznato kao Youngovi moduli. Plastični slom počinje kada je pritisak ograničenja $> UCS$.

ISPITIVANJE ČVRSTOĆE

Na laboratorijske pokuse za određivanje čvrstoće stijene nepovoljno utječe heterogenost stijena (osobito izraženo kod slabijih sedimentnih stijena) a posljedica toga je greška u iznosu $\pm 20\%$. Također se pri pokusima na intaktnoj stijeni ne uzimaju u obzir pukotine koje dominantno utječu na čvrstoću stijenske mase. U praksi je stoga uobičajeno identificirati vrstu stijene i preuzeti vrijednost čvrstoće iz tablica.

Neograničena tlačna čvrstoća

Kocka ili valjak stijene s odrezanim ravnim, glatkim i paralelnim bazama jednoosno se opterećuje između ravnih čeličnih ploča; promjer uzorka je ≥ 54 mm. Ovo je najčešći i najjednostavniji pokus čvrstoće stijene.

Troosni pokus

Valjak stijene opterećuje se osno (σ_1) uz jednako bočno napreznja, koje se nanosi pomoću fluida (σ_3). Rezultati se prikazuju na Mohrovom dijagramu kako bi se odredili c i ϕ .

Brazilski pokus

Valjak stijene opterećuje se po osi promjera uzorka između dviju ravnih čeličnih ploča. Jednostavniji od izravnog vlačnog pokusa.

PLT pokus (eng. Point Load Test)

Valjak stijene se opterećuje po osi promjera između dva vrha čeličnog stoca (60° ; radijus vrha je 5 mm). Standardizirani portabl uređaj idealan je za brzo izvođenje pokusa na jezgri iz bušotina i to izravno na terenu. Također se može primijeniti na nepravilnim komadima stijena čije dimenzije su približno 1:1:2. Koristi se uzorak promjera 54 mm ili se uvodi faktor korekcije (što je veća jezgra, to su manje vrijednosti), a najniže vrijednosti rezultata se odbacuju jer nastaju zbog sloma po pukotinama. Point Load čvrstoća (I_s) približno je jednaka UCS/20.

Schmidtov čekić

Mjerenje se provodi držanjem uređaja u ruci pri čemu se mjeri broj odskoka od površine stijene; vrijednosti odskoka se koreliraju s UCS, a značajno padaju kod raspucanih stijena. Vrlo brzi terenski pokus kojim je moguće identificirati slabije ili trošne stijene, ili rahle raspucane blokove na površini izdanaka.

